

Carsten Løfting

Koloni-imperiets efterliv - træk af en fransk-fransk 'erindringskrig'

En betydelig del af den nulevende franske befolkning har i deres unge år oplevet at være borgere i 'la plus grande France', et koloni-imperium, der i udstrækning og befolkningstal kun blev overgået af det britiske. Disse ældre franskmænd kan berette, at der i deres barndoms skole hang et verdenskort på væggen, hvor de franske kolonier var angivet med den samme blå farve som moderlandet: Imperiet var en enhed. I historietimerne hørte de om kolonialismens fædre og pionerer, om franske velgerninger blandt de uciviliserede, men efterhånden taknemmelige indfødte. Og Frankrig havde også fået noget igen. De koloniserede havde som soldater og arbejdere bidraget til sejren i 1918, og efter 2. Verdenskrig lagde man vægt på, at dele af imperiet havde sluttet sig til de Gaulle og 'de frie franske' efter moderlandets besættelse. Kolonierne var en nødvendig forudsætning for Frankrigs storhed. Det overordnede mål i denne undervisning var dog at få eleverne til at se koloniriget som republikkens skaberværk. Fra 1880'erne og helt indtil de Gaulles 5. Republik – med den anti-republikanske Vichy-periode (1940-1944) som en kortvarig parentes – har generationer af franskmænd fået indpodet, at imperiet, nøjagtig som skolen selv, var grundlagt på republikanske værdier. Dets formål var ikke blot at skabe materiel udvikling til gavn for de koloniserede, men også – i det lange løb – at sikre og udbrede respekten for de universelle menneskerettigheder.

Det kan på denne baggrund ikke undre, at kolonirigets afvikling, og især tabet af Algeriet i 1962, for mange franskmænd var en traumatisk oplevelse. Men historikere fremhæver også, at det i vid udstrækning lykkedes for de Gaulle i 1960'erne at 'sælge' en ny vision om fransk stormagtspolitik, hvor koloniriget ikke længere sås som en forudsætning, men snarere som en klods om benet. Højkonjunktoren og nye skelsættende begivenheder som Vietnamkrigen og Maj 68 bidrog desuden hurtigt til at lægge et glemselens slør over den dramatiske afkoloniseringsproces. Eller var der, som hævdet af historikeren

Stora, reelt kun tale om en 'fortrængning', der langt senere - efter en 30 års latensperiode – blev afløst af en ny fokusering – af 'obsessiv' karakter? (Stora 1991). Sikkert er det, at debatten om den koloniale fortid blussede kraftigt op i 1990'erne, og at den stadig er helt aktuel. Som vi skal se, tog denne såkaldte 'erindringskrig' sit udgangspunkt i Algierkrigen, men den har derefter i høj grad drejet sig om kolonialismen som fænomen, herunder om kolonirigets legitimering. Det er således ikke blot aktørgruppers erindringer, der står på spil, det er vigtige elementer i den republikanske skolelærdom og hermed også i en fransk, national selvopfattelse.

Republikkens kolonirige

Den franske kolonihistorie kan føres tilbage til Renæssancen og Enevældens første år. Men det imperium, der blev udviklet i det 19. og 20. århundrede havde geografisk meget lidt til fælles med de store Ludvig'ers kolonirige. I 1763 måtte Ludvig d. 15. afgive de store indiske og canadiske landområder til Storbritannien, resten gik tabt under Revolutionen og Napoleonskrigene. Med fredsslutningen i 1815 fik Frankrig dog en del af sit gamle imperium tilbage. Det drejede sig om vestindiske besiddelser, bl.a. Guadeloupe, Guyana, to handelsstationer på Senegals kyst og fem i Indien, hertil et par øer, bl.a. Réunion, i Det indiske Ocean. Når bortses fra St. Domingue (Häiti), der havde frigjort sig under Revolutionen, og Louisiana, solgt til USA i 1803, svarede dette nogenlunde til de områder, der var tilbage efter de store afståelser i 1763. De omfattede under 7000 km² og havde ca. 1 mio. indbyggere.

Det andet kolonirige, der normalt associeres med republikken, tog reelt sin begyndelse under restaurationskongen Charles X, da byen Alger i 1830 blev indtaget. Efter hårde kampe var hele Algeriet erobret i 1847, Kabylien dog først ca. 10 år senere. Blandt andre tidlige erobringer kan nævnes Comorerne i 1841 og Tahiti i 1842. Den kortvarige 2. Republik (1848-1852) huskes for i 1848 at have afskaffet slaveriet. Samme år blev Algeriet inddelt i tre departementer og hermed i princippet en del af Frankrig. Under Napoleon d. 3 (1852-1870) blev Ny Kaledonien erobret (1853). Vigtigere var ekspansionen i hhv. Indokina og Vestafrika i årene 1853-1867.

Den største koloniudvidelse fandt dog sted under d. 3. Republik (1870-1940). Hele Maghreb-området kom under fransk kontrol med oprettelse af de to protektorater Tunesien (1882) og Marokko (1912). De afrikanske kolonier syd for Sahara blev grupperet i AOF (fransk Vestafrika) og AEF (fransk Ækvatorialafrika), dertil kom mod øst Madagaskar med omliggende øer foruden et område i Somalia. I Indokina blev kolonien Cochinkina og protektoraterne Annam, Tonkin, Laos og Cambodia i 1897 knyttet sammen i den fran-

ske Indokinesiske Union. Efter 1. Verdenskrig fik Frankrig endelig kontrol over mandat-områderne Togo, Cameroun, Syrien og Libanon. 'La plus grande France' omfattede nu 12 mio. km² med ca. 100 mio. indbyggere.

Imperiet blev i 1931 fejret med en gigantisk koloniudstilling i Paris, der retrospektivt kan ses som et højdepunkt lige før nedturen: Den økonomiske krise og 2. Verdenskrig.

Det oversøiske Frankrig var et administrativt kludetæppe: De egentlige kolonier var underlagt Koloniministeriet, protektorater og mandatområder var under Udenrigsministeriet, de algeriske departementer under Indenrigsministeriet. Algeriet var det eneste område med en betydelig europæisk befolkningsgruppe, hvilket fik afgørende betydning for afkoloniserings forløb.

En fransk kolonidoktrin

Historikere fremhæver ofte, at den franske koloniekspansion helt frem til 1880'erne foregik uden en overordnet planlægning, den var som oftest et resultat af militære 'faits accomplis', der efterfølgende blev godtaget i Paris. Grupper af kolonitilhængere i hjemlandet fik dog voksende politisk indflydelse: Økonomer, geografer, officerer, missionærer. I 1890'erne kan man tale om en egentlig koloni-lobby, et 'parti colonial', der organiserede sig på parlamentsniveau.

Liberalistiske økonomer havde i 1860'erne talt imod kolonialismen, men den lange krise fra 1873 til ca. 1895 fremmede en alternativ, protektionistisk tankegang (Girardet 1978: 51-75). Hvad angår missionen, blev den ikke blot støttet lokalt af de udsendte officerer, men nok så påfaldende af de republikanske regeringer. Den bitre skolekamp i 1880'erne og den senere adskillelse af kirke og stat (1905) fik ingen betydning i kolonierne.

Kolonialismen efter 1870 er ofte blevet set som en kompensation for tabet af Alsace-Lorraine til Tyskland i 1871. Bismarck støttede åbenlyst den franske koloniekspansion, bl.a. med en erklæring i 1878. Det er på den baggrund forståeligt, at der i 1880'erne udspillede sig en kamp mellem kolonialister og 'revanchister' i Paris. De sidste så kolonialismen som et risikabelt spild af ressourcer og en afledning fra det egentlige mål: Revanchen over Tyskland på Kontinentet. Konflikten nåede et højdepunkt i 1885, men samtidig lagdes grunden til en varig kolonidoktrin, som i eftertiden blev forbundet med navnet Jules Ferry.

Den moderate republikaner, Jules Ferry, nåede som regeringsleder i hhv. 1880-81 og 1883-85 både at få indført den obligatoriske, gratis, konfessionsløse skole og at stå i spidsen for en ekspansiv kolonipolitik. Hans afgang i marts 1885 foregik under dramatiske omstændigheder, fordi han uden parlamentets

billigelse havde støttet franske aktioner i Tonkin-provinsen, der førte til sammenstød med Kina.

Det var først under en stor debat i kammeret i juli 1885, at han fremlagde en retfærdiggørende kolonidoktrin, der bestod af tre hovedargumenter (Girardet 1966: 97).

Det første var af økonomisk art og kan sammenfattes i citatet: "Kolonipolitikken er industripolitikens barn" (Girardet 1966: 102). Liberalisternes tro på en fornuftig international arbejdsdeling havde ifølge Ferry vist sig at være en illusion. Alle industrinationer forsøgte nu i stedet at ekspandere på de andres bekostning, at sikre sig råvareforsyninger og et rum for kapital- og vareeksport. Det andet argument gik på europæernes moralske forpligtelse til at udbrede videnskab, fornuft og frihed til laverestående folk. Frankrig som Revolutionens og Menneskerettighedernes land havde en særlig forpligtelse på dette felt, en 'civilisatorisk mission'. Endelig, og for det tredje, var der hensynet til Frankrigs stormagtsposition. Ferry var overbevist om, at stormagternes arena i fremtiden ville være hele kloden. Det gjaldt om i tide at sikre sig de nødvendige, strategiske støttepunkter.

De økonomiske begrundelser var som omtalt i pagt med tidens tænkning. Historikere har dog påvist, at det franske imperium aldrig blev en national-økonomisk gevinst (Marseille 1984: 367-373). Om perioden før 1914 kan man specielt konstatere, at franske investeringer helt overvejende gik til Rusland, Østeuropa, Balkan og Latinamerika, helt sekundært til kolonierne (Bouvier 1976: 9). Til gengæld begyndte man i samme periode at tale om 'la force noire', en menneskelig reserve i kolonierne, der kunne råde bod på et demografisk handicap i forhold til Tyskland.

Det stormagtspolitiske argument blev i 1885 hårdt angrebet af 'revanchisterne'. Med henvisning til tabet af Alsace-Lorraine lød det i Kammeret fra højre-populisten Déroulède: "Jeg har mistet to døtre, og I tilbyder mig tyve tjenestepiger!" (Girardet 1978: 103). Den franske koloniekspansion risikerede ifølge disse modstandere også at ødelægge forholdet til Storbritannien, en nødvendig allieret i et eventuelt opgør med Tyskland. Under Fashoda-krisen i 1898 var 'revanchisterne' tæt på at få ret på dette punkt. Men konflikten med briterne mundede som bekendt ud i en aftale om kolonier i Afrika (1899) og senere i l'Entente cordiale (1904). Og da Marokko blev et fransk protektorat (1912) efter britisk støtte til Frankrig mod Tyskland, var striden mellem 'revanchister' og 'kolonialister' gået op i en højere enhed.

Hvad endelig angår Ferrys 'civilisatoriske' argument, blev det i 1885 anfægtet af radikale republikanere som bl.a. Clemenceau. De fandt det hyklerisk at retfærdiggøre en voldelig kolonierobring med henvisning til Menneskerettighederne. De vendte sig også mod følgende begrundelse fra Ferrys side:

Det må siges helt åbent, at de højerestående racer har en ret over for de laverestående racer [...]. Jeg gentager, at der for de højerestående racer findes en ret, fordi de har en pligt. De har en pligt til at civilisere de laverestående racer. (Girardet 1966: 103)

Umiddelbart synes 'argumentet' i modstrid med Ferrys henvisning til 1789-værdier. Det er derfor også omdiskuteret i historieskrivningen. Meget afhænger dog af, hvordan udtrykket 'race' skal forstås i en samtidig kontekst. Indtil videre kan det slås fast, at Ferrys påstand om Frankrigs 'civilisatoriske mission' fik en varig og central placering i officielle begrundelser for koloniriget. Den blev forbundet med en idé om *assimilation* af de koloniserede, der var i pagt med republikkens værdier, men som aldrig blev republikkens politik. Som fremtidsvision tjente den ikke desto mindre som legitimering for et bredt spektrum af franske politikere – helt frem til kolonirigets undergang. Assimilationstanken blev til tider udsat for kritik, bl.a. af folk med praktisk erfaring i kolonierne (jf. Betts 1961). Nogle henviste til briternes 'empiriske' og ofte vellykkede kolonialisme, uden at de hermed nødvendigvis fornægtede idéen om det universelt menneskelige. Andre var påvirket af udviklingslæren og af en ny antropologi, der hierarkiserede de menneskelige racer. Disse tilhængere af *association* kunne bl.a. pege på protektoratssystemets relative succes i Tunesien og Marokko. Kontrasten var Algeriet, hvor den grelle modsætning mellem løfter om *assimilation* og en reel 'apartheidpolitik' bidrog til arabernes konstante oprørstrang. (Manceron 2003: 169-174)

Algier-krigen. Forskning og erindring

Det er kun tre årtier, der adskiller den selvsikre koloniudstilling i 1931 fra Algeriets uafhængighed i 1962, af de fleste opfattet som et slutpunkt for det franske imperium. Det kan ikke undre, at den hurtige opløsning af koloniriget efter 1945 har krævet en mental omstilling i Frankrig. Krigen i Indokina 1946-1954 skabte bitterhed i hæren, der mente sig svigtet af politikerne. Men frem for alt var det Algierkrigen 1954-1962, der efterlod sår og traumer hos grupper, der så sig som ofre ikke blot for krigens grusomhed, men for de Gaulles politik i perioden 1958-1962. De kolonister og officerer, der i 1958 havde støttet hans magtovertagelse, følte sig forrådt, da han i 1961 gik i forhandlinger med FLN, befrielsesbevægelsen. Ikke mindst fordi han forinden havde krævet og opnået en gunstig militær situation i Algeriet. Hans motiver var primært politiske. I kølvandet på fredsslutningen i 1962 flygtede 1 mio. kolonister til Frankrig, mens de mange 'harkis', algeriere i fransk tjeneste,

blev svigtet af regeringen. De hjemvendte værnepligtige følte sig overset i et nyt forbrugersamfund, der bidrog til en kollektiv fortrængning af mindet om den i mange øjne anakronistiske kolonikrig. Med en omfattende amnesti-lov i 1962 ønskede de Gaulle at skabe glemsel og forsoning, hvilket vakte harme hos mange intellektuelle, der krævede et opgør med 'krigsforbrydere' i hær og politi. Der var reelt ingen enighed om, hvordan man skulle 'komme videre' efter Algerierkrigen.

Det komplekse forhold mellem eftertidens erindring(er) og forskning i konflikten blev i 1991 taget op i et værk af historikeren Benjamin Stora (Stora 1991). Inspireret af Henry Rousso, *Le syndrome de Vichy* (1987) påpegede Stora, at Algerierkrigens 'efterliv' var præget af indbyrdes uforenelige erindringer, fyldt med fortrængninger ('sorte huller') og forvanskninger. Det stod ikke bedre til med den 'officielle erindring'. Nøjagtig som efter befrielsen i 1944 (jf. 'Vichy-syndromet') havde de Gaulles politik fra 1962 bidraget til en sløring af konflikten karakter af borgerkrig og måske især, hvor flertydige og komplekse modsætninger, der havde været tale om.

Stora mente dog i 1991 at kunne se et begyndende opbrud i samtidens forhold til Algerierkrigen, bl.a. som følge af en ny generations 'sandhedssøgen'. Det var også fra 90'ernes begyndelse, at historikere fik lettet adgangen til bl.a. militære arkiver, så en række omdiskuterede emner omsider kunne behandles på et kildemæssigt forsvarligt grundlag. Denne fornyelse kom dog først rigtigt på tryk omkring årtusindskiftet, hvor der ifølge Stora skete en veritabel 'tærskeloverskridelse' i både forskning og erindring, herunder – og ikke mindst - i en 'officiel erindring'(Stora 2004: 505). Skelsættende var det således, at Nationalforsamlingen i 1999 vedtog en lovtekst, der anerkendte betegnelsen 'krig' om konflikten i Algeriet. I hele perioden 1954-1962 havde politikerne nemlig fastholdt, at kampen mod den algeriske befrielsesbevægelse, FLN, var en intern 'ordenshåndhævelse', på trods af at den blev udført af både professionelle soldater og (fra 1956) af værnepligtige. Fiktionen om 'ikke-krig' blev dengang bl.a. brugt til at afvise udlandets og FN's forsøg på at blande sig i konflikten, ligesom Genève-konventionens krav til behandling af krigsfanger kunne ignoreres som irrelevante. En anden mere kontant virkning af lovteksten i 1999 var, at både de gamle værnepligtige og 'les harkis' hermed fik fuldgyldig status af krigsveteraner. At Chirac i 2002 indviede det første mindesmærke i Paris for faldne soldater i Nordafrika, kunne ses som endnu et forsøg på at 'normalisere' Frankrigs forhold til Algerierkrigen. Året 2003 blev desuden udråbt som 'Algeriets år' i Frankrig, og den franske præsident gennemførte i den anledning det første officielle statsbesøg i Algeriet siden 1962 (Stora 2004: 510-511).

'Normaliseringen' var et overordnet tema for et stort, kollektivt værk, udgivet i anledning af 50-året for opstanden i Algeriet, *La guerre d'Algérie 1954-2004*.

La fin de l'amnésie. Bogen, der er redigeret af den algerisk-fødte Mohammed Harbi og Benjamin Stora, fik megen omtale i medier og fagtidsskrifter, bl.a. fordi den gav håb om et fremtidigt algerisk-fransk samarbejde. Antologiens 25 bidragydere var algeriske og franske historikere, der veldokumenteret behandlede dels krigens problemer, dels erindringens former, 'bærere' og vektorer (inkl. film, litteratur etc.). Man kan konkludere, at Algierkrigens facetterede 'efterliv' i disse år udsættes for analyser, der genkalder Henry Roussos pionerarbejde om 'Vichy-syndromet'.

At forskningen er blevet mere kvalificeret, betyder dog ikke, at erindringskrigen om Algier-krigen er afsluttet. Et klassisk stridsemne er den franske hærs torturanvendelse i bekæmpelsen af FLN. I juni 2000 bragte dagbladet *Le Monde* et interview med en algerisk kvinde, Louise Ighilahriz, der som medlem af FLN var blevet tortureret af franske soldater under 'slaget om Alger' i 1957. Interviewet blev i november 2000 fulgt op med to interviews med generalerne Jacques Massu og Paul Aussaresses. Massu, der havde haft kommandoen over de faldskærmstropper, der sejrede i 'slaget om Alger', var nu – i modsætning til tidligere – parat til at beklage torturen, som han både fandt unødvendig og forkastelig. Aussaresses fastholdt derimod, at torturen havde været nødvendig for optrevlingen af FLN, og erklærede samtidig, at han intet havde at fortryde. Han gentog disse synspunkter i bogen, *Services Spéciaux 1955-1957*, der udkom i 2001. Den franske offentlighed reagerede voldsomt på denne diskussion, mere overraskende var det, at medierne kommenterede interviewene, som om de havde løftet sløret for noget hidtil ukendt. Der blev talt om 'tilståelser' og 'afsløringer' osv. Faktisk har der flere gange siden Algierkrigen været debatter om torturen i franske medier. I 1970'erne var der således en polemik i anledning af Jacques Massus bog, *La vraie bataille d'Alger* (1971), der åbent talte om torturanvendelsen. Det faktum, at 'afsløringer' om torturen hver gang blev modtaget som en sensation, kunne faktisk ses som et tegn på, at 'syndromet' stadig levede, dvs. at der fortsat var tale om kollektive fortrængninger (Stora 1998: 320). Debatten i 2000-2001 var dog usædvanlig langvarig og involverede flere kombattanter end tidligere set. Den medførte også en retssag mod Aussaresses, der i 2002 blev dømt for at have "undskyldt og forsvaret forbrydelser mod menneskeheden". At han ikke kunne dømmes for sine handlinger, men alene for at have forsvaret dem, skyldes i al sin absurditet de Gaulles amnesti i 1962.

Mindre omtalt, men måske mere reelt skelsættende for torturdebatten i Frankrig, var en disputats af historikeren Raphaëlle Branche, der blev publiceret i 2001 (Branche 2001). I kraft af sin adgang til militærarkiver og med en omfattende brug af vidnesbyrd, var det lykkedes Branche at dokumentere torturens betydelige omfang under Algierkrigen. Hendes forskning var samtidig

en advarsel mod at fokusere for meget på de enkelte torturbødler. For som undersøgelsen også viste, så havde regeringerne ikke blot givet militæret særlige magtbeføjelser i Algeriet, de var ofte vidende om det, der foregik. Branche beklagede i den forbindelse, at magthaverne i 2000/2001, dvs. Jacques Chirac i 'cohabitation' med Lionel Jospin, ikke benyttede lejligheden til at vedkende sig den franske nations ansvar for torturen i Algeriet, på samme måde som Chirac i 1995 havde erkendt og 'undskyldt' for Frankrigs medansvar for jødeforfølgelserne under 2. Verdenskrig. Meget tyder på, at der for præsidenten var republikken til forskel. Med sin 'undskyldning' i 1995 anerkendte Chirac en vis kontinuitet i staten, men alle var samtidig klare over, at forbrydelsen var begået af det anti-republikanske Vichy-regime. Der kan hér trækkes en parallel til Frankrigs officielle fordømmelse – med den såkaldte Taubira-lov i 2001 – af fortidens slaveri som "en forbrydelse mod menneskeheden". Slaveriet er nemlig entydigt forbundet med Enevældens kolonialisme, og det var som bekendt en republik, der ophævede det i 1848.

Torturen under Algerierkrigen var, hævdes det nu, republikkens ansvar, og værre endnu: I takt med at forskningen dokumenterer, at torturen blev anvendt længe før Algerierkrigen, og tilmed i andre dele af koloniriget, som for eksempel på Madagaskar og i Indokina, er det ikke blot den 4. Republik, der i en særlig dramatisk fase har svigtet sit værdigrundlag. Det er hele republikkens kolonialisme, der står på spil. En kolonialisme, der i sidste instans blev legitimeret som en 'civilisatorisk mission' og med henvisning til republikkens idealer.

En republikansk racisme?

At den franske koloniekspansion havde karakter af krig og vold, har i grunden aldrig været en hemmelighed – ikke engang i republikkens skole. Men kolonihistorien er i almindelighed blevet fremstillet som opdelt i adskilte faser: En relativ kort erobningskrig blev efterfulgt af 'pacificering' og langvarig sameksistens med de overvundne, hvor 'imperiebyggere' forbedrede de indfødtes livsvilkår. Den voldelige etableringsfase kunne forklares med de indfødtes lavere civilisationsniveau og hermed manglende indsigt i det, der i længden var til deres eget bedste. Den nyeste historieforskning og dønningerne fra den sidste torturdebat har alvorligt rokket ved denne børnelærdom. Historikeren Marc Ferro udgav i 2003 *Le livre noir de la colonisation*. Det påvises hér til overmål, at kolonisorernes forbrydelser foregik uafhængigt af kolonimagtens legitimerende værdier, men også, at de fortsatte efter erobningsfasen. Blandt andre aktuelle værker kan nævnes en historiker-antologi, også fra 2003, hvor redaktøren, Claude Liauzu, i introduktionen præciserer følgende:

Vi har villet demonstrere i dette værk, at kolonialismen ikke lader sig reducere til voldsanvendelse, men at volden var en iboende del af kolonialismen, at torturen var én blandt flere former for denne vold, og at den foregik langt tidligere end under Algerkrigen. (Liauzu 2006: 12-13)

Andre historikere har fokuseret mere på de værdimæssige forudsætninger for kolonialismens 'forbrydelser'. Var den franske kolonialisme, trods sin 'republikanske' legitimering, drevet af en form for racisme? Historikeren Gilles Manceron er ikke i tvivl. I et veldokumenteret værk fra 2003 påviser han ikke blot volden i kolonierne, men en række fordomme om de koloniserede i den franske befolkning. Han lancerer i den forbindelse et for franskmænd provokerende begreb, 'republikansk racisme', som betegnelse for det, der reelt legitimerede den 3. Republiks kolonialisme. Manceron ser et værdiskred hos fremtrædende republikanere under den 3. Republik i forhold til det, der blev holdt i hævd under Revolutionen. Da den 1. Republik i 1794 ophævede slaveriet i kolonierne (det blev genindført af Napoleon), da var det, ifølge forfatteren, stadig oplysningsidéen om det universelt menneskelige, der slog igennem. Anderledes med den 'doktrin', der blev institueret af Jules Ferry i 1885, og som i bogen beskrives som et fatalt "vendepunkt for Republikken" (Manceron 2003: 107). Ferrys ytringer om 'de højerestående racer' kan ses som et bevis på værdiskredet: Menneskerettighederne syntes ikke længere at have deres universelle gyldighed, og denne gradbøjning af 1789-idealene i mødet med 'de andre' blev ifølge Manceron herefter gradvist accepteret som en del af republikkens fællesgods. Forfatteren medgiver dog, at der må sondres mellem en 'republikansk racisme' og en 'biologisk racisme' (Manceron 2003: 132-136). Den biologiske var repræsenteret af en del antropologer i samtiden, og den blev effektivt populariseret af bl.a. Arthur de Gobineau. De ledende republikanere fastholdt herimod i princippet, at uligheden mellem 'racerne' var historisk betinget, i praksis ytrede de sig ikke desto mindre, som om den var uforanderlig. Således citeres filosofen og republikaneren, Ernest Renan, for at hævde "en fuldstændig mangel på sans for organisering og fremskridt" hos den "sorte race" (Manceron 2003: 134).

Manceron finder tilmed eksempler på denne ulighedstænkning i republikkens skolebøger – i en løjerlig kontrast til deres stadige referencer til 1789-idealene som grundlaget for den franske nation. Det er alt i alt ikke underligt, tilføjer han provokerende, at Le Pen i dag får så meget gehør, når han som noget selvindlysende taler om ulighed mellem racerne. Han gør jo ikke andet end at gentage, hvad der var god latin under d. 3. Republik! (Manceron 2003: 110).

Imod Manceron kan man dog anføre, at skolebøgerne også sagde noget ganske andet, når de ville forklare, hvad der skulle forstås ved republikkens 'civilisatorisk mission'.

Diskursanalytikeren Dominique Maingueneau har ved at analysere skolebøger således konstateret, at fransk kolonialisme ofte blev sidestillet med den romerske 'civilisering' af gallerne. Et tema var her, at de uciviliserede folkeslag, afrikanere i dag, gallerne i går, naturligvis vil modsætte sig erobring og formynderi. Men som det hedder i en opbyggelig skolebog fra 1905, så vil de en dag nå frem til en ny erkendelse:

Således vil vi blive velsignet af disse intelligente folk, som vi hurtigt har ført gennem de etaper, som vi selv siden gallerne tid har brugt næsten to tusinde år på at tilbagelægge. (Maingueneau 1987: 65)

Denne pædagogiske dimension ved kolonialismen kunne naturligvis begrunde en fortsat undertrykkelse af de koloniserede, for hvornår var de 'modne' til en fuldstændig assimilation med de rettigheder, det indebar? Man kan endda hævde, at for de undertrykte kunne koloniherrernes motiver være temmelig underordnede. Men i den udstrækning, citatet svarer til kolonidoktrinen, virker det som en forenkling at kalde doktrinen for 'racistisk'.

Risikoen for en anakronistisk læsning af udtrykket 'race' hos Ferry er nærliggende. Hos en klassiker som Raoul Girardet bliver ordet da også uden videre gengivet som 'civilisation' (Girardet 1966: 102).

Historikeren Daniel Lefeuvre har for nylig reageret skarpt på "en ny generation af anti-kolonialister" (Lefeuvre 2006: 7), der synes mere optaget af at afsløre koloni-statens påståede 'onde natur' end at opnå indsigt i kolonialismens komplekse historie. Han har selv skrevet kritisk om kolonisternes rolle i Algeriet, men han finder, at historikere som Manceron ved hjælp af en selektiv 'montage' af citater fælder anakronistiske domme over personer som Ferry. Historikeren skal ikke arbejde som en jurist, og hans forskning skal ikke ligne en "ny Nürnberg-proces" (Lefeuvre 2006: 13). Lefeuvre retter også en kritik mod en ny 'post-kolonialistisk' forskning, der entydigt ser de aktuelle konflikter mellem franskmænd og maghrebinske indvandrere som udtryk for kolonialismens 'efterliv'. Det hævdes bl.a., at franskmænd ikke vil erkende, at republikken tidligere var 'den koloniale republik', der proklamerede ét, men gjorde noget andet (jf. Bancel 2003). I stedet opfattes republikken som 'ren' og kolonihistorien løsrevet fra den nationale historie. Problemet viser sig nu i franskmænds manglende evne til at håndtere en række etniske konflikter, forstadsoprør osv., i det franske samfund (jf. Bancel 2005). Denne forskning minder i sine grundantagelser en del om Storas tilgang til Algerierkrigens 'efter-

liv', og Lefeuvres kritik yder den næppe fuld retfærdighed. Ikke desto mindre rummer kritikken gode pointer, bl.a. når han dokumenterer, at polske og italienske indvandrere til Frankrig i sin tid var udsat for et fremmedhad, der i sine former ikke afveg fra det, maghrebenerne udsattes for i dag. (Lefeuvre 2006: 212-216). Det tidligere koloniforhold synes med andre ord ikke at være afgørende.

Midt i disse kontroverser blandt forskere om den koloniale fortid fremlagde regeringen i februar 2005 en lovtekst, hvis hovedmål var at give nye rettigheder til 'les harkis' i Frankrig, men som også havde karakter af en rehabilitering af fransk kolonialisme, bl.a. og eksplicit i Nordafrika. I en omstridt paragraf 4 pålagde lovteksten tilmed historieundervisere i skolesystemet at understrege Frankrigs "positive rolle" i kolonierne og den franske hærs "ofre" i Nordafrika. En proteststorm rejste sig fra undervisere og intellektuelle, der så paragraf 4 som en uhørt politisk indblanding i historikernes arbejde, ja, som et krav om indoktrinering af påstande, der netop bliver anfægtet i forskningen. Den omstridte paragraf, der også førte til diplomatiske spændinger mellem Algeriet og Frankrig, blev fjernet fra loven i 2006. Men hele forløbet illustrerer kolonidebattens heftighed i et Frankrig præget af nybrud i forskningen, men også af fortsatte forsøg fra erindringsgrupper på at påvirke en officiel 'læsning' af fransk kolonialisme.

At 'veteraner' fra Algierkonfliktens dage stadig tørner sammen i debatten, kan næppe undre. Mere påfaldende er uforsonligheden mellem to grupper af historikere, der kan være enige om 'fakta', men ikke om en vurdering af kolonialismen som historisk fænomen. Hvor den ene gruppe anklager den anden for at blive hængende i en 'apologetisk' tolkning, anklager den sidste den første for at fælde 'anakronistiske' domme. Således den velmeriterede historiker Michel Winock, der i en opsummerende artikel om kolonidebatten i 2005 advarer mod at "bedømme fortiden på grundlag af nutidens værdier" (Winock 2005: 42). Konflikten minder slående om den, der adskilte de historikere, der i 1998 accepterede at 'vidne' i retssagen mod Vichy-funktionæren, Maurice Papon, fra dem, der ikke ønskede det. I hvilket omfang kan historiske forskningsresultater anvendes i en juridisk proces? I hvor høj grad kan eller bør historikeren frigøre sig fra sin samtids moralbegreber?

Den aktuelle forskningsdebat og 'erindringskrig' om kolonialismen er vanskelig at sammenfatte, bl.a. fordi den føres på så forskellige abstraktionsniveauer: Hvornår er uenigheden faktisk, hvornår er principperne i spil? Er det 'erindringsbærerne', forskerne eller de intellektuelle, der sætter dagsordenen? Det officielle Frankrigs forgæves forsøg på at skabe en kollektiv erindring om kolonitiden afspejler disse konflikter og vidner samtidig om debattens nationale dimension.

Litteratur

- Bancel, Nicolas; Pascal Blanchard, Sandrine Lemaire, (red.) (2005): *La fracture coloniale. La société française au prisme de l'héritage colonial*, Paris: La Découverte.
- Bancel, Nicolas; Pascal Blanchard, Françoise Vergès (2003): *La république coloniale*, Paris: Albin Michel.
- Betts, Raymond (1961): *Assimilation and Association in French Colonial Theory 1890-1914*, New York: Columbia Univ. Press.
- Bouvier, Jean; Jacques Girault (red.)(1976): *L'impérialisme français d'avant 1914*, Paris: Mouton.
- Branche, Raphaëlle (2001): *La torture et l'armée pendant la guerre d'Algérie 1954-1962*, Paris: Gallimard.
- Ferro, Marc (2003): *Le livre noir de la colonisation*, Paris: R. Laffont.
- Girardet, Raoul (1966): *Le nationalisme français 1871-1914*, Paris: A. Colin.
- Girardet, Raoul (1978): *L'idée coloniale en France*, Paris: La table ronde.
- Harbi, Mohammed; Benjamin Stora (red.)(2004): *La Guerre d'Algérie 1954-2004. La fin de l'amnésie*, Paris: R. Laffont.
- Lefevre, Daniel (2006): *Pour en finir avec la repentance coloniale*, Paris: Flammarion.
- Liauzu, Claude (2003): *Violence et colonisation. Pour en finir avec les guerres de mémoires*, Paris: Ed. Syllepse.
- Maingueneau, Dominique (1987): "Langage et colonisation dans le discours scolaire de la Troisième République", *Langage et Société*, no. 40, juin 1987, s. 59-69.
- Manceron, Gilles (2003): *Marianne et les colonies. Une introduction à l'histoire coloniale de la France*, Paris: La Découverte.
- Marseille, Jacques (1984): *Empire colonial et capitalisme français. Histoire d'un divorce*, Paris: A. Michel.
- Stora, Benjamin (1991): *La gangrène et l'oubli. La mémoire de la guerre d'Algérie*, Paris: La Découverte.
- Stora, Benjamin (2004): "1999-2003, Guerre d'Algérie, les accélérations de la mémoire", *La Guerre d'Algérie 1954-2004*, Paris: Laffont, s. 501-514.
- Stora, Benjamin (1998): *Histoire de la guerre d'Algérie (1954-1962)*, Paris: La Découverte.
- Winock, Michel (2005): "Une République très coloniale", *L'Histoire*, no. 302, octobre 2005, s. 40-49.
- Yacono, Xavier (1985): *Les étapes de la décolonisation française*, Paris: PUF.
- Yacono, Xavier (1988): *Histoire de la colonisation française*, Paris: PUF.